

Online versie publicaties Thomas Vaessens

Copyright Thomas Vaessens, Amsterdam

www.thomasvaessens.nl

Goedegebuure valt zich geen buil

[Reactie op een recensie van Jaap Goedegebuure op *De revanche van de roman* in *Vooy's* 27-3]

Gepubliceerd in: *Vooy's* 28-1, 2010, p.81-83

In een opwelling beloofde ik de redactie van dit tijdschrift te reageren op de recensie van mijn boek *De revanche van de roman* door Jaap Goedegebuure. Bij elke (terechte) aanmaning van de redactie die in de maanden daarop volgden, kwam mij mijn opwelling als absurder voor. Waarom nou uitgerekend op dit stukje reageren?

De revanche van de roman is niet onopgemerkt gebleven. Natuurlijk is het leuk wanneer een boek van dit soort tientallen recensies krijgt, en wanneer wekelijks blijkt dat het voor schrijvers, critici en columnisten een vanzelfsprekende referentie is. Ik reis het land rond voor lezingen, mag aanhoudend aanschuiven bij debatten of radioprogramma's, en ik kan me nog een hele hoop bedankjes voor zulke optredens veroorloven ook. Het boek staat nu al bijna een jaar voortdurend in de aandacht. Tot spijt van wie het benijdt, misschien, maar volgens mij is dat toch uiteindelijk goed voor de discussie over de literatuur en voor de neerlandistiek.

Tegelijk begrijp ik wel dat het voor collega-neerlandici niet leuk was dat in sommige recensies van mijn boek heel vervelende en confronterende dingen staan over ons vakgebied. Volgens *Trouw*-recensent Rob Schouten, bijvoorbeeld, accentueerde mijn boek 'de ingedommelde positie van een vorige generatie neerlandici, die veeleer voor eigen parochie preekten', en ook Bas Heijne (*NRC*) contrasteerde mij met mijn collega's, 'want de neerlandistiek is geen vakgebied van waaruit regelmatig de hemel bestormd wordt'. Ook voor mij geen fijne opmerkingen, natuurlijk, want het chagrijn dat ze bij mijn collega's wekten, zou zich ongetwijfeld niet alleen tegen mijn critici, maar ook tegen mijn boek gaan richten.

Zelf heb ik in de receptie van mijn boek echter vooral vervelend gevonden dat de discussie van begin af aan ontspoorde. Kort en goed gezegd gaat het in mijn boek om de volgende (dubbele) these: de postmodernismekritiek in de literatuur sinds de jaren tachtig is te interpreteren als een heroriëntatie op de liberaal humanistische traditie waarmee het postmodernisme resoluut had gebroken, en deze heroriëntatie is te verklaren als reactie op de ontwaarding van de literatuur. Deze these is in de kritiek vrijwel overal genegeerd, net zoals de hoofdstukken waarin ik de these overeind houd in de analyse van een zestal Nederlandse romans.

In plaats daarvan is mijn boek geïnterpreteerd als een literair-kritisch decreet, waarin een academicus vanaf de zijlijn de schrijvers engagement oplegt.

Al voordat mijn boek verscheen (er was door de uitgever nog geen enkele drukproef verspreid), wist visionair Carel Peeters in *Vrij Nederland* al te melden dat *De revanche van de roman* mijn 'nieuwste gimmick' was, waarvan hij scheen te vermoeden dat het een lang uitgevallen herhaling zou worden van een dertig jaar oud stukje van zijn generatiegenoot Ton Anbeek, die vond dat er meer 'straatrumoer' in de literatuur moest komen. Inmiddels is dit in recensies, in interviews met schrijvers, in columns en in literaire jaaroverzichten al zo vaak herhaald, dat het geen zin meer heeft het tegen te spreken. Ik ben vóór engagement en tégen mooischrijverij, en daarmee ben ik in het troebele vaarwater van het populisme terecht gekomen. Hoe sterk die beeldvorming is, blijkt mij iedere keer als ik voor een publiek vertel waar het me in mijn boek om te doen is. Ik zie dan stevast op z'n minst een paar mensen denken: 'ja zie je wel, nou zegt hij iets heel anders'. Uit de pers menen ze de strekking van mijn boek te kennen en nu denken ze dat ik, geschrokken door de reuring, op mijn schreden ben teruggekeerd.

Nu dan het stukje dat Goedegebuure in *Voors* nummer *** schreef over mijn boek. Ik wist van tevoren dat het zou verschijnen. Het zou overdreven zijn om te zeggen dat ik ernaar uitzag, maar ik was toch wel benieuwd hoe een collega zich tot de rellerige receptie van *De revanche van de roman* zou verhouden (Goedegebuure is hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde in Leiden). Misschien zou deze lezer van het boek wel in staat en bereid zijn er de elementen in te herkennen van de academische studie die het is.

Ik had op teveel gerekend. Goedegebuures recensie getuigt van onwil om te achterhalen wat dat boek nu eigenlijk wil. Alle punten van kritiek vloeien voort uit de nogal aanvechtbare (maar in de hopeloos ontspoorde discussie over het besproken boek door niemand meer aangevochten) beslissing om mijn boek *niet* te zien als een poging literatuurhistorische feiten met behulp van een model te verklaren, maar als een lang uitgevallen pamflet (voor een bepaald soort literatuur) en een tirade tegen een generatie van critici en neerlandici. Die beeldvorming is uiteraard Goedegebuures schuld niet, maar zijn stukje werkt er wel aan mee. Ze geeft aan die beeldvorming zelfs academische goedkeuring. 'Zie je wel, zijn vakgenoten zeggen het ook'...

Ik tel in Goedegebuures recensie zes kritiekpunten. Vijf daarvan zal ik weerleggen.

Het eerste verwijt (op p.77 van Goedegebuures stukje) luidt dat mijn boek een herhaling van zetten zou zijn. Ik zou de oude prak opwarmen van anderen die constateerden dat het engagement terug is van weggeweest (J.J. Oversteegen) of pleitten voor meer engagement in de literatuur (Ton Anbeek, Anil Ramdas, Goedegebuure zelf). Goedegebuure ziet mijn boek dus als een mededeling over engagement. Dat is het niet. Ik vertrek vanuit de constatering dat er recente romans zijn die drie dingen gemeenschappelijk hebben: 1. de kritiek ziet ze als de markering van een omslag in het schrijverschap van de betreffende auteur, 2. in de romans is expliciet sprake van 'postmodernisme' en 3. in de romans staan metafictionele passages over de (on)mogelijkheid van literair engagement. Ik toets een model dat aan deze literatuurhistorische feiten samenhang verleent/ze verklaart. Die toetsing vindt plaats in mijn lecturen van romans (deel 2). Ik kan me niet herinneren zoiets aangetroffen te hebben bij de voorgangers van wie Goedegebuure beweert dat ik ze negeer. Anbeek en Ramdas gaven aan wat zij wenselijk achtten in literatuur (zij beogen niets te analyseren of verklaren), en Oversteegen had het noch over postmodernismekritiek, noch over schrijvers die zich rekenschap geven van de ontwaarding van de literatuur.

Het tweede verwijt luidt dat ik een onjuist beeld zou schetsen van de recente geschiedenis van de letterkundige neerlandistiek (p.78). Goedegebuure meent dat ik ten onrechte stel dat Cultural Studies in ons vak nauwelijks een poot aan de grond heeft gekregen. Preciezer: Goedegebuure stelt dat ik de heilzame aanwezigheid van Ernst van Alphen, Maaïke Meijer, Pamela Pattynama, Rosemarie Buikema en anderen in de neerlandistiek over het hoofd zie. Het is heel mooi dat Goedegebuure hier voor Van Alphen et al meent te moeten opkomen, maar hij heeft mijn punt niet begrepen. Dat punt was juist dat de meeste van deze mensen weliswaar neerlandicus waren, maar dat ze helaas niet wisten hoe snel ze uit de neerlandistiek moesten wegvlugten toen ze er in de jaren tachtig de kans toe kregen. Dat zegt toch wel iets over de neerlandistiek van destijds, bijvoorbeeld hoe vijandig ze stond tegenover alles wat naar cultural studies neigde.

Overigens is Pamela Pattynama van oorsprong geen neerlandicus. Dat is ze geworden. Omdat ze aan de UvA bijzonder hoogleraar kon worden. In mijn leerstoelgroep.

Een derde kritiekpunt betreft mijn bespreking van Frans Kellendonk. Volgens Goedegebuure valt Kellendonk in mijn boek 'de eer te beurt om als voorloper te worden neergezet' van de 'opmarcherende rijen van literaire activisten' waarover mijn boek zou gaan (p.78). En omdat Goedegebuure zijn eigen formuleringen nog niet tendentiekus genoeg vond, voegde hij er ook nog aan toe: 'alsof Carel Peeters en Bas Heijne dat al niet hadden gedaan, maar ja, zij zijn nu eenmaal verachtelijke modernistische humanisten, en derhalve quantité gegligeable'. Ik snap niet waar Goedegebuure het idee vandaan haalt dat ik beweer de eerste te zijn die *Mystiek lichaam* een geëngageerd boek vind (mijn hemel...), maar dat betekent nog niet dat wat ik over K. schrijf óók al bij Peeters en Heijne aan te treffen is. Ik construeer een Kellendonk die de voorganger is van auteurs die hun aanvankelijk ingenomen postmoderne stellingen heroverwogen. Auteurs die oog kregen voor bepaalde niet-wenselijke praktische consequenties van hun eigen postmoderne opvattingen. In mijn boek heeft dat een heel duidelijke functie. Na 9/11 werd het (relativistisch) postmodernisme doodverklaard en klonk allereerg de roep om meer morele en ethische bekommernis van literaire auteurs. Het lijkt dus voor de hand te liggen 9/11 ook in de literatuur als breekpunt te zien (in de receptie van bv. Ian McEwans *Saturday* is dat nogal eens gebeurd). Wat ik over Kellendonk schrijf, heeft als functie te laten zien dat het anders zit: de literatuur volgt niet de werkelijkheid, de literatuur kan er ook aan vooraf gaan.

Punt 4. Goedegebuure schrijft dat ik de 'nuance' over het hoofd zie dat romans nooit tot een enkelvoudige boodschap zijn terug te brengen (p.79). Bij die mededeling ontbreekt in Goedegebuures stukje ieder spoor van bewijs. Ik bespreek zes romans, waarvan drie uitgebreid en drie minder uitgebreid. Kan Goedegebuure er van die zes één noemen die ik terugbreng tot een enkelvoudige boodschap? Of een passage waar ik zeg dat romans een enkelvoudige boodschap (moeten) hebben?

Van het vijfde verwijt weet ik niet zeker of het niet eigenlijk hetzelfde is als het eerste, maar vooruit: ik zal het als apart punt tellen. Op p.79 wrijft Goedegebuure me aan dat ik 'diverse discussies en positiebepalingen uit het verleden' negeer. Misschien doelt Goedegebuure hier op nog weer andere 'positiebepalingen' dan die van Oversteegen/Anbeek/Goedegebuure/Ramdas. In elk geval zou dit verwijt alleen terecht zijn wanneer ik een geschiedenis had geschreven van het (denken over het) literair engagement. Dat is niet het geval. Voor zover ik in dit boek geschiedschrijversaspiraties heb, zijn die terug te vinden in het tweede deel van mijn boek, waarin

ik enkele aanzetten geef voor een nieuw hoofdstuk uit de geschiedenis van het postmodernisme (door mij laatpostmodernisme genoemd).

Goed, ik ben nu 1500 woorden verder en nog steeds vraag ik me af waarom ik toch beloofde op Goedegebuures kritiek te reageren. Wat heeft me nou zo dwars gezeten?

Ik denk toch dat dat Goedegebuures zesde en laatste kritiekpunt is. Dat punt betreft (en ik citeer Goedegebuure) de 'schrille teneur' van mijn 'polemie' (p78). Zijn recensie veroordeelt mijn boek als polemisch project, en al in zijn allereerste zin karakteriseert hij het als een 'roep om meer engagement in de literatuur'. Goedegebuure weet heel goed dat hij mijn boek met die nonchalante karakteristiek, waar hij zich gezien de teneur van de journalistieke kritiek geen buil aan kan vallen, in academische zin effectief verdacht maakt. Wat zit daar achter? Had hij geen zin om te achterhalen wat nu eigenlijk de vraag is die het boek stelt en wat het probeert te verklaren (luiheid)? Ziet hij die vraag en de poging tot verklaren wel, maar surft hij liever mee op de golven van verontwaardiging die mijn vermeende 'roep om engagement' heeft veroorzaakt (lafheid)?

Misschien denkt Goedegebuure wel echt dat ik in mijn boek op schrille toon polemie voer. Maar tegen wie dan? Is hij nou werkelijk zo stekeblind dat hij niet ziet dat de verschillende standpunten (posities) die ik bespreek en bekritiseer allemaal tot op zeker hoogte ook mijn eigen standpunten zijn? *De revanche van de roman* is een boek dat (zelf)kritische vragen stelt bij de letterkundige neerlandistiek van vandaag en gisteren. Ik sta daar zelf niet buiten. Integendeel. Ook ik ben als letterkundige van mijn humanistische geloof gevallen en ook ik heb dat geloof postmodern proberen te bestrijden. En ook ik weet, nu dat postmodernisme niet het definitieve antwoord biedt op alle vragen, niet precies hoe het nu verder moet. Hoe revitaliseren we de literaire cultuur in de wereld van vandaag? Maar ik zie het als mijn plicht die lastige vraag te stellen. Aan Goedegebuure is ze kennelijk niet besteed.

Thomas Vaessens